

Формування системи управління інноваційним розвитком підприємств легкої промисловості України на базі головного ВНЗ галузі національного рівня

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Характерною рисою сучасного світового господарського розвитку є перехід провідних країн до нового етапу формування інноваційного суспільства — побудови економіки, що базується переважно на генерації, поширенні й використанні знань. Унікальні навички і здібності, вміння пристосовуватися, адаптуватися до постійно змінних умов діяльності, висока кваліфікація стають провідним виробничим ресурсом.

Нематеріальні активи займають все більшу частку в активах фірм і корпорацій. Інтенсифікація виробництва і використання нових науково-технічних результатів зумовила різке скорочення інноваційного циклу, прискорення темпів оновлення продукції та технологій.

Глобальну транзитивну економіку засновано на принципах максимального використання конкурентних переваг складових її суб'єктів на засадах кооперації, отриманні зиску від розподілу праці в планетарному масштабі.

Перед Україною сьогодні не ставиться питання про відношення до питань світового устрою, зважаючи на неконкурентоспроможність і масштаби економіки.

Відповідно до світового огляду конкуренції за 2004-2005 рр., зробленого Світовим економічним форумом, **Україна серед 106 країн посіла за індексом конкурентоспроможності 84 місце.** Країна стала перед необхідністю перегляду шляху розвитку, зважаючи на реальну можливість опинитися на узбіччі розвитку світової цивілізації.

Кабінет Міністрів України зазначає, що пріоритетним напрямком розвитку України має бути досягнення високих результатів конкурентоспроможності за глобальними критеріями.

Стан інноваційної діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промисловому розвинених країнах та потребам інноваційного розвитку.

Провідним елементом удосконалення механізму державного управління інноваційним розвитком є визначення науково-методичних основ системи підвищення конкурентоспроможності економіки України завдяки зростанню доданої вартості нематеріальних активів на основі інтелектуальної власності, інтеграції у світове економічне співтовариство, підвищенню ролі вищих навчальних закладів (ВНЗ) у створенні інноваційної економіки України.

В такому контексті необхідне спрямування державної інноваційної політики на забезпечення формування дієвого інвестиційно-інноваційного механізму, який би дав змогу залучати кошти для інноваційного розвитку зі світових ринків капіталу і підвищити конкурентоспроможність українських підприємств і ВНЗ. Щоб відновити втрачені позиції на внутрішньому та світовому ринках **у разі вступу до СОТ, Україні потрібно освоювати виробництво наукової, конкурентоспроможної продукції.** Для цього необхідно забезпечити як прискорений підйом науки загалом, так і підготовку відповідних кадрів зокрема. Розвиток ринкових відносин корінним чином змінює економічні умови функціонування ВНЗ. Ці умови характеризуються підвищеною нестабільністю і зростанням невизначеності зовнішнього середовища, посиленням конкуренції на ринку освітніх послуг та істотним скороченням бюджетного фінансування вищої школи. Перед ВНЗ встали проблеми забезпечення життєздатності, підтримки фінансового стану на достатньому рівні й пошуку джерел стійкого розвитку, тобто визначення замовників, їхнього попиту та критеріїв на освітні послуги і результати наукової та науково-технічної діяльності.

Аналіз літературних джерел і методичних матеріалів свідчить, що поки немає єдиної думки про місію діяльності ВНЗ за умов транзитивної економіки, критеріїв і доцільності бюджетного фінансування, практично відсутні роботи з виявлення та систематизації чинників, що визначають конкурентні позиції ВНЗ. Багато говорять про необхідність комерціалізації наукової діяльності, водночас результативність використання державних коштів і фондів залишається вкрай низькою, наслідком діяльності є відсутність жодної за роки незалежності України впроваджені конкурентоспроможної продуктивної технології зі створенням нових ринків і відповідно робочих місць, а дієвий механізм управління комерціалізацією інтелектуальної власності та в цілому управління інноваційним процесом фактично не створений.

ЛЕГКА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Нині легка промисловість входить до складу провідних світових галузей промисловості, випередивши такі, як машинобудування, військово-промисловий комплекс, автомобілебудування, хімічна промисловість і багато інших галузей різних країн. **Розвиток легкої промисловості відбувається неминуче із зростанням кількості населення Землі. При цьому, обсяг споживання товарів легкої промисловості зростає швидше, ніж кількість населення Землі.**

Економічна доцільність призвела до перетікання капіталу і виробництва у країни «третього світу». **Тепер склався світовий ринок легкої промисловості. Визначилися провідні виробники, експортери та імпортери продукції.**

За останні 10-15 років у світовій легкій промисловості відбулися серйозні зміни. Внаслідок глобалізації світової економіки центр виробництва перемістився з Європи і США в країни «третього світу» — Південно-східну і Середню Азію, Південну Америку.

Легка промисловість є однією з основних галузей економіки, що формують бюджет в багатьох країнах. Частка цієї галузі в загальному обсязі виробництва промислової продукції в розвинених країнах, включаючи Німеччину, Францію, США становить 6-8%, в Італії — 12%. **Це дає змогу країнам формувати до 20 % бюджету за рахунок цієї галузі,** а також забезпечувати наповнення внутрішнього ринку на 75-85% продукцією власного виробництва.

Слід зазначити, що і в колишньому Радянському Союзі частка легкої промисловості у формуванні бюджету становила близько 27%.

Раніше в світі існували торгові бар'єри і угоди щодо продукції легкої промисловості, проте сьогодні практично усі виробники цієї продукції є членами СОТ, тобто працюють за умов відкритих ринків без квот та обмежень.

Легка промисловість України, яка ще зовсім недавно була могутнім джерелом надходження коштів до бюджету, тепер перебуває у складному становищі.

Багато підприємств, що мали у минулому світове значення, нині скоротили обсяг виробництва або оголошені банкрутами.

Показовим є фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування, а саме мізерність суми фінансування, а також повна відсутність фінансування за рахунок власних коштів.

За даними Державного комітету статистики України, в 2005 р. з 810 підприємств, що впроваджували інновації, лише 55 були представниками легкої промисловості, в тому числі текстильна промисловість та пошиття одягу — 41, виробництво шкіри та шкіряного взуття — 14.

Частка підприємств легкої промисловості, що впроваджували інновації становить 7,5 %, а обсяг реалізованої інноваційної продукції легкої промисловості — 107404,5 тис.грн., тобто 2,9% до загального обсягу реалізованої продукції та зменшився порівняно з попереднім роком (2004 р. — 3,8%).

Обсяг витрат на продуктивні та процесові інновації в легкій промисловості становить в 2004 р. відповідно 14459 і 16204,9 тис.грн., а в 2005 р. — 19371,4 та 16691,2 тис.грн. Нових технологічних процесів впроваджено в 2004 р. — 45 і в 2005 р — 72. Кількість придбаних та переданих нових технологій підприємствами легкої промисловості в Україні та за її межами в 2004 р. відповідно 16 та 37, в 2005 р. — 13 та 21 (в тому числі переданих технологій не було зовсім).

Витрати підприємств легкої промисловості, які пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності та раціоналізаторські пропозиції в 2005 р. становили лише 7,8 тис.грн., а прибуток від використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій — 56,5 тис.грн.

Показово те, що жодне з підприємств легкої промисловості не набуло в 2005 р. ніяких майнових прав інтелектуальної власності та дозволів на використання об'єктів прав інтелектуальної власності.

У легкій промисловості функціонує понад 10 тис. підприємств, з них у текстильній промисловості — 2,5 тис., з виробництва готового одягу та хутра — 6 тис., шкіри та шкіряного взуття — 1,5 тис. Практично всі підприємства легкої промисловості приватизовано, а ті, що перебувають у державній власності, становлять менше 1 %.

Протягом 1999—2004 р. обсяг виробництва продукції у галузі збільшувався високими темпами, однак в 2005 р. приріст уповільнився і становив лише 0,3 %. Відбулось зниження і на початку 2006 р.

Проблемою української промисловості продовжує залишатися різке збільшення кількості імпортних товарів на вітчизняному ринку.

За даними Держкомстату України, імпорту продукції легкої промисловості за І квартал 2005 р. порівняно з І кварталом 2004 р. зріс в 1,3 разу. За такими позиціями як вироби з шкіри, імпорту зріс в 2,5 разу, одяг з трикотажу — в 3,7, одяг з текстилю — в 3,5, взуття — в 6,1 разу.

Така тенденція зберігається й тепер. Особливу небезпеку являє дешева продукція з країн Азії, таких як Китай, та відносно дешева продукція з Туреччини, негативно впливає на діяльність виробників, оскільки у цьому випадку вони змушені працювати переважно за давальницькими схемами.

За оцінками фахівців легкої промисловості, частка давальницької сировини у виробництві взуття становить 50%, тканин — 65, трикотажних виробів — 70, швейних виробів — 90%. Водночас рентабельність роботи за давальницькою схемою становить 5-10%, а рентабельність на внутрішньому ринку — нижче 20%.

Аналіз технологічного циклу легкої промисловості України свідчить, що підвищення конкурентоспроможності продукції легкої промисловості може бути досягнуте завдяки технологічній модернізації підприємств, мінімізації невиробничих витрат, підвищенню рівня науково-технічного і кадрового забезпечення, реалізації заходів щодо зменшення кількості збиткових підприємств.

Слід зазначити, що легка промисловість України орієнтована на експорт. Майже 70-80% виробленої продукції, у тому числі й трикотажних виробів, експортується за кордон. Аналіз експорту та імпорту трикотажних виробів показав, що експорт впродовж періоду з 2001 по 2004 р. становив велику частку щодо імпорту. В 2001 р. експорт трикотажу становив 67% щодо імпорту, в грошовому виразі 64,5 млн. дол. проти 32 млн. дол. В 2002 р. показник експорту знизився щодо імпорту на 2% і становив 65% (70,8 млн. дол.), хоча щодо експорту 2001 р. збільшився на 9,9%.

Експорт в 2003 р. мав таке ж відношення щодо імпорту, як і в 2002 р., проте при цьому щодо експорту 2001р. збільшився на 30,6%, а до 2002 р. — на 18,8%. Рекордна сума експорту товарів спостерігалася в 2004 р., його частка становила 70% щодо імпорту. У першому півріччі 2005 р. відбувся різкий стрибок імпорту, внаслідок чого частка його становила 60% щодо експорту (в грошовому виразі — 55,7 млн. дол.).

Таким чином, впродовж досліджуваного періоду частка експорту трикотажу коливалася від 40% в 2005 р. до 70% в 2004 р.

Слід зазначити, що за глобальними критеріями легка промисловість України в цілому виявилася неконкурентоспроможною і з огляду на мізерність її обсягів випуску продукції у світових оглядах і рейтингах не розглядається взагалі.

НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИМІРУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЯК КРИТЕРІЮ ДОСЯГНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У сучасному світі країни здійснюють пошук ефективної моделі економічного розвитку, яка б забезпечувала постійне зростання національної конкурентоспроможності й орієнтувала національну економіку на довгострокове зростання.

Концепцію національної конкурентоспроможності засновано на ефективному використанні у міжнародному поділі праці порівняльних переваг національних економік для експорту продукції до країн, де таких переваг немає, й імпорту продукції з країн, які мають переваги порівняно з національною економікою країни-імпортера.

Друга половина ХХ століття характеризувалася переходом від статичних порівняльних переваг, які є природно заданими для країни, до динамічних, які випливають із здійснення національним урядом та корпоративним сектором конкурентної політики. Ця тенденція спостерігається і на початку ХХІ століття.

Таким чином на ринку присутній і конкурує комбінований товар, послуги та інформація, тому конкурентоспроможність продукції залежить не лише від її конкретного виробника, а й від здатності національного і глобального середовища та його учасників до просування й використання цього продукту.

Впровадження науково-технологічних інновацій та опанування інноваційного шляху розвитку є головним чинником сталого економічного розвитку країни.

Легка промисловість — одна з найбільш глобалізованих у світі.

В найзагальнішому плані під конкурентоспроможністю виробника і його продукції у світовій літературі сьогодні розуміється здатність випередити конкурента на відповідних товарних ринках своєї країни і світових за цінними та інноваційними критеріями. Тобто інноваційність розглядається як засіб досягнення конкурентоспроможності за глобальними критеріями.

До важливих конкурентних переваг слід віднести: рентабельність виробництва, характер інноваційної діяльності, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування і управління фірмою, адаптивність тощо.

Першооснова процесу підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства — це висока інвестиційно-інноваційна активність, динаміка економічного зростання. На перший план виходять нецінові чинники, з яких найважливішого значення набуває якість товарів, їхня новизна, наукоємність.

Останніми роками важливу роль в міжнародній конкурентоспроможності товарів відіграє екологічний чинник.

У доповіді Президентської комісії США *«Світова конкуренція. Нова реальність»* конкурентоспроможність визначається тим, наскільки нація може за умов вільної конкуренції виробляти товари і послуги, які відповідають запитам міжнародних ринків, одночасно зберігаючи на колишньому рівні або збільшуючи доходи своїх співгромадян.

Протягом тривалого часу економісти обговорюють питання про те, що таке ефективна конкуренція. У економічній теорії конкуренцію досить довго трактували як найефективніший засіб розподілу ресурсів.

Як важливі практичні критерії ефективної конкуренції, багатьма авторами наголошується різноманітність споживчого вибору і стабільність цін в довгостроковому періоді. Проте головним критерієм залишаються бар'єри входу як найважливіший чинник, що визначає рівень конкуренції у галузі.

До узагальнювальних чинників **конкурентоспроможності підприємства** віднесено такі: товар; стан підприємства на ринку; збут; просування товару; виробництво. На конкурентоспроможність товару впливає сукупність технічних, нормативних, економічних та ринкових параметрів.

Таким чином, проведений аналіз теоретичних і практичних підходів до визначення рівня конкурентоспроможності дає змогу вважати, що існують взаємозв'язані поняття конкурентоспроможності країни, підприємства і товару, які знаходять широке застосування, проте відсутні чіткі орієнтири їх використання і оцінювання. Проте дотепер не існує розробленої методики оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства, що дає змогу чітко і оперативно визначати конкурентні позиції одного підприємства на товарному ринку порівняно з рештою. Думки учених щодо термінології конкурентоспроможності вельми розходяться, тому досі немає навіть загальновизнаного поняття *«Конкурентоспроможність підприємства»*. Відсутній прийнятний набір показників, який може бути покладений в основу методики визначення конкурентоспроможності підприємства.

Особливу групу параметрів складають параметри відповідності міжнародним і національним стандартам, нормативам, законодавчим актам тощо, причому для товаровиробника цей аспект є надзвичайно важливим, оскільки, перш за все, необхідно оцінити принципую можливість реалізації вироблюваного товару на даному ринку з позицій відповідності характеристик товару нормативним параметрам, що регламентуються стандартами і нормами. Якщо не всі параметри виробу, що виготовляється, відповідають регламентованим вимогам покупця, то це свідчить про його неконкурентоспроможність.

В сучасному світі конкурентоспроможність товарів і підприємств значною мірою визначається вартістю залучених фінансових ресурсів. Основні положення щодо застав, забезпечення, ризиків і вартості капіталів регламентуються інвестиційними стандартами та вимогами до конвергенції капіталів Базель 2 і 3.

Оскільки кінцева різниця у вартості капіталів, як пасиву і джерела фінансових ресурсів для підприємств в Україні, порівняно з провідними країнами світу і ТНК становить не менше 20%, дана обставина практично унеможливує створення конкурентоспроможних підприємств в Україні, використовуючи місцеві фінансові ресурси. В структурі розподілу доходу сучасного промислового виробництва частка прямих і постійних витрат має становити по 40%, а доходу — 20%, тобто 20%-на різниця у вартості фінансових ресурсів є критичною.

Розглянемо принципово можливі варіанти залучення фінансових ресурсів для інноваційного оновлення підприємств легкої промисловості України, використовуючи стандарт ЮНІДО (United Nations Industrial Development Organization — UNIDO), оскільки найбільш дешеві фінансові ресурси на світовому ринку капіталів це або прями інвестиції, або залучення на фондовому ринку такі як IPO, крім звичайно грантів та допомоги держави.

За методологією комерційної оцінки економічної привабливості інвестиційних проєктів ЮНІДО, як міжнародного стандарту з управління проєктами, визначається структура, склад і обсяг документації щодо техніко-економічного обґрунтування насамперед індустріальних проєктів. Профіль кожного проєкту складається з двох частин — загальної та фінансово-економічного обґрунтування привабливості проєкту.

Розглядаючи тільки загальну частину, можна дійти висновку, що жодне підприємство легкої промисловості в сьогоденному стані нездатне залучити капітал, бо мають власний мізерний капітал. Обсяг реалізації найбільших в галузі підприємств зазвичай не перевищує 50 млн. грн., тобто до 10 млн. дол., що не дає змоги розглядати їх навіть як малий бізнес, оскільки світові норми передбачають залучення фінансових ресурсів, як правило, від 5 млн. дол. саме для малого бізнесу.

Проблематичним є також питання власності за умов відсутності загального реєстру прав власності та власників в Україні взагалі, а також можливих вимог третіх осіб, відсутність яких навіть рішення українських судів не гарантують, відсутні підготовлені за вимогами міжнародних стандартів команди управління, відсутні продуктивні рішення, немає розуміння сутності інвестицій і є застережливе ставлення до переходу прав управління інвестору.

Таким чином, другу частину проєкту можна не розглядати взагалі. Втім потрібно зазначити, що у разі трансферу технології відносні конкурентні переваги за умов України відсутні, перш за все за природно-кліматичних умов.

Висока енергоємність економіки в цілому і відсутність чинника дешевої енергії, великих капітальних витрат на відновлення сучасної інфраструктури життєзабезпечення, відсутність дешевої та якісної робочої сили також є негативними чинниками. Таким чином, дисконтований грошовий потік, зазвичай вище у потенційних конкурентів, порівняно з аналогічним по Україні.

За таких умов єдиним чинником порівняних конкурентних переваг може бути вартість і якість первинної сировини, якою за умов України може бути насамперед місцева традиційна сировина луб'яних культур та шовківництва.

Слід зазначити, що передумови розглядати цей чинник як один з основних є, оскільки вченими та науковцями КНУТД МОН України розроблено низку технологічних рішень, що дають змогу отримати вихід сировини (котоїну) щонайменше в 10 раз вище, порівняно з традиційними способами переробки.

Створення і впровадження нової технології первинної переробки льону-довгунця радикально вплине не тільки на ланку первинної переробки, а й корінним чином змінить виробництво вирощування льону-довгунця в агропромисловій ланці та виробництві виробів з льняного волокна.

Льон-довгунець завжди вважали вітчизняною культурою поліської зони, оскільки природно-кліматичні умови є сприятливими для обробки льону-довгунця, є багатовікова культура обробки льону, є землі, що придатні для вирощування льону, є досягнення в технологіях обробки льону-довгунця. Українські вчені вивели високоврожайні сорти льону-довгунця. Льон-довгунець — єдине в Європі поновлюване джерело целюлозної текстильної сировини.

Таким чином, луб'яні виробництва мають розглядатися як реципієнт інвестицій в активи майбутніх періодів.

Автором разом із фахівцями Глобальної медико-методологічної корпорації (м. Київ) розроблено методикку і проведено дослідження щодо кількісних та якісних параметрів впливу матеріалів з природної сировини (луб'яних культур) українського походження порівняно з синтетичними і природними закордонного походження, внаслідок чого виявлено ступінь впливу матеріалів на окремі органи і системи організму людини, що дало змогу сформувати систему показників можливих відносних конкурентних переваг окремих матеріалів з точки зору здоров'я людини для розроблення конкурентоспроможних продуктивних рішень.

Конкурентоспроможність базується на принциповому підході — вища якість за меншою ціною, тобто за меншою ціною можна виробляти продукти вищої якості, ніж передбачено існуючими міжнародними нормами, такими як Європейська норма якості (стандарт ISO 9000), Європейська норма екологічності (стандарт ISO 14000) та Європейська норма чистоти текстилю (стандарт ЕКО-ТЕХ-100) і відповідно практично впровадити екологічну сертифікацію текстильної продукції для забезпечення її просування на світовий ринок у разі входу України до СОТ.

Принципово важливим для розгляду луб'яних виробництв, як об'єкту інвестицій в активи майбутніх періодів, є низка об'єктивних обставин, а саме — стійка тенденція, що склалась на світових ринках щодо зростання попиту і цін на кінцеві продукти з луб'яної сировини, розвиток технологій з переробки сировини і збільшення галузей застосування, сприятливі природно-кліматичні умови України та відсутність альтернатив щодо масового виробництва, і відповідно, створення робочих місць (для північних регіонів країни).

Тобто, в майбутньому, продукти луб'яних виробництв можна охарактеризувати як високоліквідні й такі, що матимуть попит. Фактично йдеться про принципову можливість використання опціонної схеми залучення інвестиційних ресурсів.

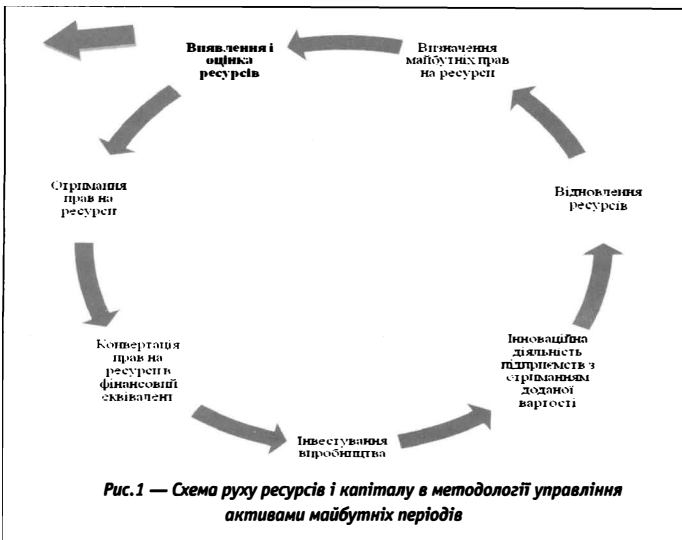
Світовий досвід доводить, що створення конкурентоспроможної структури принципово неможливе без побудови її на принципах рекурентної моделі з управлінням з єдиного центру, що обумовлює необхідність створення її в Україні.

Побудова схеми управління грошовими агрегатами обумовлює необхідність підкріплення в інтересах емісійного центру фіктивних активів, які є за економічною сутністю пасивами, у вигляді різноманітних прав на реальні активи майбутніх періодів.

За умов сталого розвитку на інноваційних засадах в методології управління активами майбутніх періодів пропонується скласти схему руху ресурсів і капіталу за такими складовими: виявлення і оцінювання ресурсів; отримання прав на ресурси; конвертація прав на ресурси в фінансовий еквівалент — грошову масу; інвестування виробництва; інноваційна діяльність підприємств з створенням додаткової вартості; відновлення ресурсів і визначення майбутніх прав на ресурси (рис.1).

Зазначену схему руху ресурсів та капіталу пропонується розглядати як основу побудови відтворювальної моделі розвитку легкої промисловості.

Слід зазначити, що запропонований підхід в Україні взагалі не використовується, а активи майбутніх періодів як категорія не розглядається. Водночас, у світовій фінансовій системі грошові агрегати на 97% наповнені за рахунок фінансових похідних, опціонами, ф'ючерсами тощо, тобто за економічною сутністю правами саме на активи майбутніх періодів.



Слід зазначити, що передумовою запуску інвестиційної спіралі на основі управління активами майбутніх періодів є політичне рішення про створення загального реєстру власності та власників в Україні.

Зазначена схема дає змогу розглядати можливість побудови інвестиційно-інноваційної моделі розвитку на емісійній основі, оскільки рух капіталу відбувається саме в напрямку активу. Слід зазначити, що основні інвестори в світі, насамперед у вигляді пенсійних фондів, мають на меті не отримання прибутку, а збереження еквіваленту теперішньої вартості в майбутньому. Такий підхід дає можливість формалізувати і оцінити активи майбутніх періодів, а також згенерувати на рівні держави фінансовий ресурс за нульовою або від'ємною ставкою для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Розвинені країни вже здійснюють державний контроль у галузі торгівлі сировиною і стратегічними товарами, землекористування, використання надр тощо, на практиці реалізуючи модель регульованої державою ринкової економіки.

Для України необхідно взяти під державний контроль ресурсне забезпечення легкої промисловості, створити економічну модель їх відтворення і створити могутню вертикально-інтегровану виробничо-фінансову структуру, здатну конкурувати, використовуючи монополічні переваги.

Враховуючи важливість підприємств легкої промисловості як таких, що створюють робочі місця та здатних забезпечити необхідними товарами вітчизняний ринок, і водночас неможливість залучити необхідні кошти для інноваційного розвитку самостійно, необхідно мати орган управління, який мав би необхідні активи, кваліфіковані кадри та повноваження непрямого державного управління.

За умов вступу України до СОТ підтримка галузей і підприємств легкої промисловості майже виключена, а чи не єдиним реальним способом регулювання і фінансової підтримки з боку держави залишається фінансування необхідних наукових розробок і передача їх в господарський обіг.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Легка промисловість України, як пріоритетна галузь, урядовцями сьогодні не розглядається, проте пріоритетність її може бути зумовлена такими чинниками — можливістю реального швидкого створення значної кількості робочих місць, наявністю природних сировинних відновлювальних ресурсів, наявність проривних технологій і можливість подальшого їх розроблення, наявність наукових кадрів та бази підготовки фахівців для формування команд управління у вигляді КНУТД, достатність ресурсів країни для підйому галузі.

Сучасна мережева економіка — це економіка, яку побудовано в інтересах і за підтримкою держав світових лідерів у власних інтересах на плановій основі: механізми створення сприятливого інституційного середовища, нічого спільного з упродовженою в Україні ліберальною моделлю не має. Транснаціональні корпорації у своїх галузях виконують насамперед функції планування. Іншими словами, ринкова економіка стає все більш регульованою, державно-монополістичною. Тому, відповідно очікування трансферту передових західних технологій до України, здатних конкурувати в країнах донорах, просто не виправдані.

В Україні в 2004 р. було прийнято «Стратегію економічного і соціального розвитку України на 2004—2015 роки», реалізуючи яку українські вчені приступили до розроблення концепції інноваційної моделі розвитку економіки.

Втім держава орієнтується на перевірені світовою практикою моделі НІС як інституційної основи інноваційного розвитку країн, що функціонують за ринкових умов і забезпечують взаємозв'язок між ринками капіталу і новими технологіями, посилення соціальної орієнтації нових технологій, масштабний характер створення та використання знань, технологій, продуктів, послуг.

Про це свідчить введення принципів конкурсного фінансування досліджень, поява нових форм організаційної й економічної підтримки інноваційного бізнесу, поступове формування системи податкового стимулювання науки та інновацій, законодавчого забезпечення прав інтелектуальної власності, формування нових інноваційних підприємств, здатних до створення комерційно привабливих інноваційних проектів, заходи щодо розвитку наукового потенціалу, інноваційного підприємництва, інноваційної та фінансової інфраструктури, а також заходи щодо державного управління і забезпечення взаємодії елементів НІС.

Передумовами формування НІС у розвинених країнах було теоретичне осмислення проблем інноваційного розвитку і системної утворення, мережеві технології, єдиний інформаційний простір, єдине економічне і правове середовище, великі проекти національного масштабу, інтегруюча роль держави та інноваційна культура суспільства. Крім того, системоутворюючі чинники могли діяти ефективно лише за таких умов:

- ◆ **Наявності технологічного та інтелектуального потенціалу, достатнього для запуску інноваційного процесу**
- ◆ **Постійного зростання числа учасників інноваційних мереж, зокрема внаслідок залучення до неї нових соціальних груп**
- ◆ **Інституційної системи (що включає як формальні, так і неформальні елементи), орієнтованої на інноваційний розвиток**
- ◆ **Попиту на інновації більшості господарюючих суб'єктів, фізичних осіб, НІС в цілому**
- ◆ **Достатнього рівня економічного розвитку (обсяг ВВП і ВВП на душу населення), що робить можливим необхідне фінансування інноваційної системи**

Очевидно, що таких умов під час створення НІС в Україні не існувало і не існує сьогодні. За оцінкою українських експертів, сучасна криза НІС України виявляється насамперед в дефіциті фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок, в падінні платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію та якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень.

Відсутність ефективної системи науково-технологічного передбачення (technological foresight) в Україні, невикористання для потреб інноваційного розвитку норм вітчизняного законодавства щодо методу програмно-цільового управління призвело до неузгодженості науково-технічної, бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, промислової та зовнішньоторговельної політики.

Розуміння безальтернативності інноваційної моделі розвитку і критичний стан легкої промисловості за умов вступу до СОТ спричинило спробу вбудови в НІС державної програми розвитку легкої промисловості.

Для розвитку інноваційного бізнесу необхідне створення індустрії венчурного інвестування, оскільки, як свідчить досвід усіх розвинутих країн, а також багатьох країн, що розвиваються, венчурний капітал є єдиним джерелом фінансування наукових розробок та перетворення наукових результатів у комерційний успіх.

Ядром всієї інноваційної сфери є виробниче підприємство. Його технологічний рівень, конкурентоспроможність продукції (як за функціональною досконалістю, так і за ціною), ефективність виробництва, позиції на ринку, стабільний фінансовий стан визначають стійкий і зростаючий попит на нові технології, продукти, методи та системи управління.

Світовий досвід доводить, що провідним системоутворюючим чинником інноваційного оновлення стають університети, науково-дослідну діяльність яких спрямовано як на забезпечення зв'язку між науковими дослідженнями і освітнім процесом з метою підготовки кваліфікованих фахівців для галузей економіки, так і на розроблення нових технологій і створення конкурентоспроможної продукції.

Принциповим за умов України стає питання залучення ресурсів усіх видів зі світових ринків капіталу, оскільки залучення на місцевому ринку або неможливе в достатній кількості, або вартість надзвичайно висока, при цьому концептуальні положення щодо формування системи управління інноваційним розвитком підприємств легкої промисловості базуються на:

- ✓ *Вимогах світової фінансової системи у вигляді нових підходів Базельського комітету з банківського нагляду щодо міжнародної конвергенції вимірювання капіталу і стандартів капіталу*
- ✓ *Прийнятих світовою практикою інвестиційних стандартів*
- ✓ *Вимогах до систем менеджменту якості та стандартів фінансової звітності з відповідним системним забезпеченням реалізації процесу*

Часто-густо знайти необхідні фінансові ресурси для реалізації проекту можна тільки маючи інтелектуальну власність (ІВ) на балансі у вигляді нематеріального активу. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОИС) використовує у своїй діяльності основні стандарти, знижуючи складність і вартість обслуговування, податкові ризики, що дають змогу створити високу додану вартість активів інтелектуальної власності. Ці стандарти рекомендовані до застосування Генеральними угодами з інтелектуальної власності СОТ.

Багато іноземних компаній сьогодні інтенсивно нарощують нематеріальні активи з ІВ. Це відбувається внаслідок того, що основна частина поза обігових активів швидко застаріває фізично та морально. ІВ можна використовувати багато разів без додаткових великих вкладень обігових коштів, застосовувати на власному виробництві, передавати права на їх використання за ліцензійними угодами.

Основу процесів створення ІВ утворюють інновації. До них відносять нововведення, перетворення в економіці, техніці, соціальній та інших галузях, сприяючи створенню ІВ.

Об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ) слід оцінювати у разі внесення вартості ОІВ в статутний капітал, постановці на бухгалтерський облік як нематеріальних активів, поступці прав на ОІВ, передачі прав на використання ОІВ на ліцензійній основі, заставі ОІВ, для визначення збитку від несанкціонованого використання ОІВ, а також в рамках оцінювання бізнесу.

Без доступу до всевітньої ресурсної бази мережевої інфраструктури стратегічних інвесторів усе проблематичніше залучати інвестиції, забезпечувати конкурентоспроможність країни та їх суб'єктів. Доступ до такої інфраструктури обумовлює необхідність скрізної сертифікації постачальників і споживачів ресурсів, продукції та послуг на відповідність вимогам ключового міжнародного стандарту ISO 9001:2000.

Подібна інфраструктура забезпечує стратегічним інвесторам використання як повноцінної застави для покриття ризиків і ресурсного забезпечення природних ресурсів, нерухомості, лісу, ІВ та інших активів.

Конвертувати їх в інвестиції дозволяють міжнародні інвестиційні стандарти FT146/SR02-1-10, механізми і технології, вживані в мережевих інфраструктурах, що зв'язують постачальників та споживачів ресурсів на основі оптимального взаємодоповнення і субпідряду, знижуючи витрати та ризики.

Відповідність СМЯ підприємств вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2000 в сучасній економіці є основним доказом конкурентоспроможності продукції та послуг. СМЯ стає основою ринкового регулювання відповідальності, що все більш визнається у світі, за постачання якісної і безпечної продукції (послуг), розподіли та зниження ризиків.

Застосування міжнародних стандартів підвищує конкурентоспроможність, знижує витрати і ризики банків, підприємств та компаній, їх об'єднань й структур, галузей і регіонів. Вимоги міжнародних стандартів (разом із стандартами БАЗЕЛЬ-2 і

міжнародній фінансовій звітності — МСФЗ/IFRS) до банків та кредитних організацій стають обов'язковими і універсальними не тільки для фінансово-банківського сектора, а й для споживачів кредитів та інвестицій — виробників товарів і послуг в реальних секторах економіки і структурах управління.

На початку 2002 р. Базельський комітет з банківського нагляду ухвалив стандарти БАЗЕЛЬ-2 як обов'язкові для банків, що здійснюють кредитування або інвестиції в реальну економіку. Ці стандарти стосуються позичальників безпосередньо, оскільки дають змогу отримувати дешеві кредити та інвестиції.

Основним змістом інноваційної діяльності компонентів інноваційної системи є проведення аналізу і формування прогнозу напрямів науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки з урахуванням реальних умов ринкового попиту, розвиток інфраструктури інноваційної системи, залучення до господарського обігу результатів інтелектуальної діяльності, технологічне переоснащення виробництва для випуску інноваційної продукції, проведення експертизи розробок, надання консультаційних, інформаційних, юридичних або інших послуг з виведення інноваційної продукції на ринок. Інноваційна діяльність базується на пріоритетах, які формуються у сфері комерціалізації результатів досліджень та розробок у взаємодії з підприємницьким сектором економіки, виходячи з національних інтересів країни і з урахуванням світових тенденцій розвитку науки та технологій і має відповідати сучасним вимогам організації розроблення і освоєння нововведень, ефективній комерціалізації вітчизняної ІВ, використання новітніх зарубіжних технологій, залучення інвестицій для фінансування інноваційних проектів та програм.

Складовою національної інноваційної системи має бути система управління інноваційним розвитком підприємств легкої промисловості, формування якої з урахуванням галузевих особливостей і специфіки поточного стану галузі пропонується завдяки створенню системоутворюючої одиниці — наукового центру управління інноваційним розвитком легкої промисловості на базі Київського національного університету технологій та дизайну МОН України (рис.2).

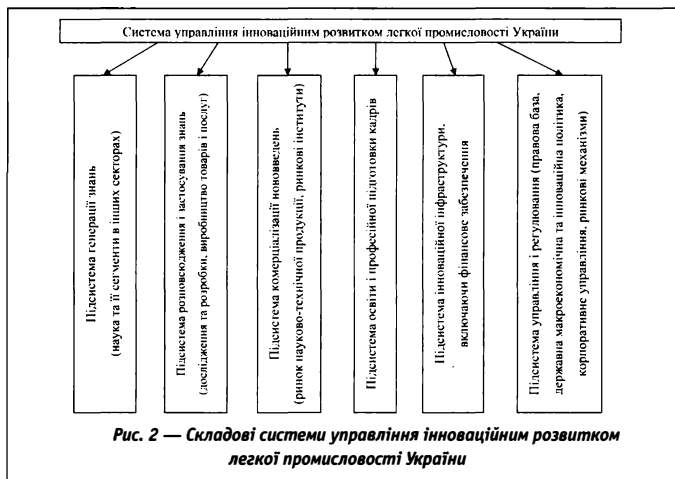


Рис. 2 — Складові системи управління інноваційним розвитком легкої промисловості України

Основу системи управління інноваційним розвитком підприємств легкої промисловості має складати підсистема генерації знань, яка є сукупністю науково-технічних організацій державного і приватного секторів, що виконують фундаментальні, прикладні дослідження та розробки; державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, університети, ВНЗ, підрозділи заводської науки, конструкторські бюро, зразки нової продукції та технологій.

Підсистема освіти і професійної підготовки та перепідготовки кадрів включає університети, ВНЗ, коледжі, інші установи середньої та професійної освіти, а також систему організації перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, включаючи підготовку та перепідготовку кадрів для інноваційної діяльності тощо.

Підсистема інноваційної діяльності, виробництва і реалізації продукції та послуг включає малі, середні й великі підприємства, галузеві та регіональні інноваційно-технічні центри, а також концерни, корпорації та ФПГ, дилерські мережі, центри сервісу, мережі ремонту і оновлення продукції тощо.

Підсистема технологічної інфраструктури охоплює центри підтримки інноваційного підприємництва, технопарки, телекомунікаційні мережі, бізнес-інкубатори і бізнес-інноваційні структури, консалтингові та інжинірингові фірми, інформаційні центри і центри трансферу технологій, систему науково-технічних комунікацій, включаючи систему науково-технічної інформації тощо.

Підсистема фінансової інфраструктури, що включає організаційні та правові механізми фінансування і ресурсного забезпечення всіх стадій інноваційного циклу, включаючи інвестиційні компанії, банки та інші фінансові структури, інвестиційні й інноваційні фонди, венчурні фонди, бюджетне фінансування.

Підсистема інформаційної інфраструктури охоплює інформаційні ресурси, технології та системи, інформаційно-телекомунікаційні мережі тощо.

Підсистема управління і регулювання включає:

- *Нормативно-правовий блок, що містить сукупність законодавчих актів, норм, правил і відомчих інструкцій, які визначають форми, умови і методи взаємодії зайнятих інноваційною діяльністю організацій між собою та з іншими організаціями, а також правові акти у галузі міжнародної торгівлі, податкового, митного регулювання*
- *Блок управління, включаючи механізми інтеграції всіх підсистем і елементів системи на основі новітніх управлінських та інформаційних технологій*

**ГОЛОВНИЙ ВНЗ НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ЯК НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

За сучасних умов найважливішими завданнями вищих навчальних закладів у науковій, науково-технічній та інноваційній сферах є проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання і застосування нових знань; створення і комерціалізація конкурентоспроможних науково-технічних розробок і наукоємних технологій; формування повних інноваційних ланцюжків (від ідеї до реалізації продукції) та залучення на цій основі додаткових фінансових коштів у систему освіти.

Важливий аспект — необхідність правового забезпечення процесу комерціалізації наукових розробок. Це означає, що треба визначитися з правами на інтелектуальну власність.

Фактично на сьогодні неможливо оцінити результати наукової та науково-технічної діяльності, ефективність використання державних коштів у принципі, оскільки результати розробок не відображаються як актив, тобто офіційно як товар не існують, більшість не використовується, а останнє переважно використовується нелегитимно. Тому формалізація і введення у господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності є найважливішим завданням Інституту економіки знань, створити який пропонується в складі КНУТД МОН України.

Тобто, механізм поєднання інтересів держави, науки і виробництва має бути структурою університету. До речі, саме такий механізм впливу держави без порушень законодавства ЄОТ використовують майже всі провідні держави світу. Крім того, реальні активи у вигляді наукових розробок, технологій тощо створені переважно за рахунок держави, і мають знаходитися, бути оціненими та поставленими на баланс саме в державному університеті.

Таким чином, єдина структура, що за параметрами світової спільноти може в найкоротший термін досягнути рівня контрагента за міжнародними стандартами як представник інтересів підприємств легкої промисловості — КНУТД МОН України.

Використовуючи світовий досвід країн-лідерів з глобальної конкурентоспроможності (наприклад, Фінляндії, Японії), важливо розв'язання проблем освоєння технологій міжнародної, незалежної і добросовісної експертизи, що знижує короткострокові й довгострокові глобальні ризики інноваційних проєктів, що реалізуються: масового впровадження в практичну діяльність державних чиновників і приватних підприємців систем менеджменту якості; освоєння ресурсів світового фондового ринку для фінансування інновацій; визнання державою і корпораціями пріоритету науки.

У країнах ЄС активно підтримується кооперація університетів і промисловості, що реалізується за допомогою розвитку університетських інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, агентств технологічного брокера, регіональних центрів нових технологій.

Високорозвинуті країни активізують навчання інноваційному менеджменту. Це виявляється у збільшенні кількості кафедр з підприємництва в університетах (Німеччина), організації навчальних курсів з проблем наукоємних підприємств для випускників ВНЗ, інженерів і учених (Великобританія), спеціальних курсів з інноваційної політики та інноваційного менеджменту для керівних працівників (Португалія), тренінгів з підприємництва для студентів, менеджерів і власників малих підприємств (Бельгія).

Аналіз зарубіжного досвіду управління інноваціями і технологіями дав змогу виділити п'ять поколінь інноваційного процесу, починаючи з 1960 р., які пройшли становлення від лінійних до сучасних інтерактивних моделей.

Необхідно здійснити перехід національної економіки на моделі четвертого і п'ятого поколінь для досягнення вітчизняними підприємствами глобальної конкурентоспроможності.

Модель четвертого покоління інноваційного процесу було вперше запропоновано в Японії. Її відмінністю від попередніх стало включення до інноваційного процесу паралельно діючих інтегрованих груп і наявність зовнішніх горизонтальних і вертикальних зв'язків. Одночасна робота над ідеєю декількох груп фахівців, що працюють в різних напрямках, прискорює інноваційний процес, бо швидкість реалізації технічної ідеї та перетворення її в готову продукцію є одним з провідних чинників успіху інноваційної діяльності.

На практиці особливості даного типу інноваційного процесу виявляються у тому, що після визначення основної мети, деякі етапи інноваційного процесу виконують паралельно (наприклад, НДДКР, маркетинг), для чого формують групи фахівців, яким встановлюють конкретні завдання.

Такий підхід до організації інноваційного процесу вимагає підготовки команд фахівців, повністю укомплектованих і готових як до створення власної організації, так і до роботи у великих корпораціях.

П'яте покоління інноваційного процесу — модель майбутнього, що розробляється, і є моделлю стратегічної інтеграції та встановлення стратегічних мереж (strategic Networking model).

Відмітна особливість даної моделі полягає в тому, що в інноваційний процес додають інформаційні й комунікативні функції.

Процес ведення НДДКР здійснюється з використанням сучасних інформаційних систем, за допомогою яких встановлюють стратегічні зв'язки. Учасники проєкту обмінюються даними з постачальниками, партнерами і споживачами.

В зв'язку з тим, що найпрогресивнішими є моделі четвертого і п'ятого поколінь інноваційного процесу, які орієнтовано на зміни ринкового середовища і дають змогу заповнювати інноваційною продукцією широкий споживчий сектор, саме їх необхідно взяти за основу формування системи управління інноваційним розвитком підприємств легкої промисловості України на базі головного ВНЗ галузі національного рівня.

Слід зазначити, що незважаючи на в цілому позитивний досвід створення в Україні технологічних парків, пропонується саме структура у вигляді Інституту економіки знань, оскільки, як не парадоксально, технологічні парки в Україні консервують науково-технологічне відставання, бо орієнтовані на лінійну модель управління інноваційним процесом і не вирішують головного завдання, притаманного четвертій і п'ятій моделям управління інноваційним процесом — моделювання конкурентоспроможних бізнесів і підготовки конкурентоспроможних команд управління за світовими стандартами.

Принциповий підхід полягає в тому, що, використовуючи застарілі моделі управління, неможливо наздогнати та перемагати в конкурентній боротьбі західних виробників, тобто потрібно реалізувати модель на випередження потенційних конкурентів.

Діяльність Інституту економіки знань КНУТД МОН України має базуватися на програмно-цільовому підході, який орієнтовано на:

- * *Оновлення структури і змісту освіти, навчальних програм з включенням проблематики інноваційної діяльності (менеджменту, маркетингу, фінансів, комерціалізації), впровадження нових освітніх програм і послуг, підвищення їхньої якості та конкурентоспроможності } на основі нових технологій і комп'ютеризації*
- * *Розвиток науково-дослідного сектора вищої школи з орієнтацією його на проблеми НІС і підготовку молодих учених в цій галузі*
- * *Вдосконалення форм зв'язку науки, утворення і виробництва, розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури, що діють, в системі освіти і створення нових інноваційних структур для створення єдиного наукового і навчально-методичного механізму підготовки кадрів для інноваційної сфери*
- * *Продовження роботи із створення на базі університету науково-освітньо-інноваційних комплексів, що поєднують навчальний процес і наукові дослідження з розвиненою мережею високотехнологічних інноваційних структур*
- * *Створення і розвиток центру трансферу технологій, інноваційно-технологічних центрів, технопарку, бізнес-інкубатора, центру підготовки кадрів для інноваційної діяльності, венчурних фондів тощо*
- * *Розвиток ринку їхніх послуг для підтримки інноваційної діяльності*
- * *Сприяння створенню експертно-консалтингових організацій, що надають послуги з розв'язання проблем інтелектуальної власності, стандартизації, сертифікації, технологічного аудиту*
- * *Створення галузевого інноваційного бізнес-центру, центру інформації та трансферу науково-технічної продукції, бізнес-інкубатора, бізнес-школи, інших компонентів*
- * *Проведення науково-дослідницької діяльності щодо розвитку інвестиційного та інноваційного процесів з урахуванням світового досвіду*
- * *Проведення експертизи та аналізу програм, проєктів, концепцій, що стосуються питань інвестиційного та інноваційного розвитку підприємств легкої промисловості, та внесення пропозицій до органів влади і управління щодо їх впровадження*

В базовому варіанті його створення, виходячи з фінансового та кадрового забезпечення, пропонується в структурі Інституту економіки знань організувати діяльність: Центру інновацій і трансферу технологій; Центру експертизи і управління проєктами; Центру вищої кваліфікації та Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів

Центр інновацій і трансферу технологій та Центр експертизи і управління проєктами орієнтовано на співробітництво з уповноваженим державним органом управління з інвестицій та інновацій в частині проєктів КНУТД.

Центр експертизи і управління проєктами здійснюватиме розроблення власних та на замовлення інвестиційних та інноваційних проєктів за базовими інтелектуальними розробками фахівців КНУТД з використанням методології UNIDO та Project Management Institute (PMI).

Центр задан виконувати експертизу проєктів за міжнародними стандартами, розробленими іншими виконавцями, а також управляти впровадженням проєктів на підприємствах легкої промисловості за допомогою Теорії Вирішення Винахідницьких Задач (ТВЗ3), як методу створення технічних і технологічних інновацій, поєднаного з методом «Функціонально-вартісного аналізу» (ФВА).

Головним завданням Центру вищої кваліфікації пропонується визначити підготовку спеціалістів за міжнародними вимогами сертифікації з подальшим створенням пункту сертифікації персоналу, визанного в світі, а також підготовку кандидатів і докторів наук на комерційній основі за науковими спеціальностями, затвердженими МОН України для КНУТД.

Головним завданням Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів пропонується визначити підготовку кваліфікованих команд управління для підприємств легкої промисловості, включаючи новостворені підприємства на основі реалізації інвестиційно-інноваційних програм, а також робота на замовлення державних установ України з підготовки магістрів з державного управління з подальшим отриманням міжнародної сертифікації центру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балашов В.В., Масленников В.В., Харин А.А., Цимбалов М.М. *Інноваци и коммерциализация интеллектуальной собственности в высшей школе: Монография*/ ГУУ. М., 2000. — 365 с.
2. Бланк И.А. *Управление активами. К.: «Ника-Центр», 2000. — 720 с.*
3. Жаліло Я.А. *Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації* Монографія, — К.: НІСД, 2005
4. *Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: Новые подходы. Июнь 2004.* Банк международных расчетов Отдел прессы и связей с общественностью СН-4002 Базель, Швейцария
5. Овчинников В.В. Райнш А. *Международная сертификация систем менеджмента качества.* — М.: ИКО «Каталог», 2004. — 272 с.